נושא השבוע: חליצה

המקור בפרשה: וחלצה נעלו מעל רגלו (כ"ה י)

מסביב לשולחן

עלון שבועי לבני הישיבות סביב נושא מהפרשה בעיון בהלכה באגדה ובמוסר

גנוזות

עורך הרב הלל מן

רבי אלכסנדר משה לפידות - אב"ד ראסיין
[תקע"ט - תרס"ו] נערך מכתב ידו

איטר רגל לדין חליצה

הוה עובדא דחייל שבא מצבאו והוא איטר, ובצבא שרגילים לעמוד על ימין בדוקא, הרגילו כל החיילים לעמוד על ימינם ולפעול פעולות הצבא דוקא ברגל ימין כדרך כל החיילים, ואף הוא נתרגל כך כיתר אנשי הצבא, ונתה בא לחלוץ לאשת אחיו, האם יחלוץ לה בשמאל שזהו מקור כוחו והרגלו, או שיחלוץ לה בימין היות ונתה הורגל לפעול ברגל ימין ושמא אין לו דין איטר על ידי כך.

והנה הרמב"ן בחולין [צב,ב] כת' בהא דבעי ר' ירמיה אי בתר דידיה אזלינן או בתר מיניה אזלינן. דאיכא דקשיא ליה מהא דתנו רבנן [מנחות לז,א] בתפילין אטר מניח בימינו שהוא שמאלו אלמא בתר דידיה אזלינן, וניחא ליה שאני התם דאמר רחמנא ידכה יד כהה וגזרת הכתוב הוא. ואחרים אומרים שאני הכא דאיכא למיזל בתר מיניה מפני שעל מעשה נאסרה מה יעקב ומינו שיש להם כף ויעגול אף כל שהוא ומינו יש להם כף ועגול: ומן הטעם הזה נחלקו רבים מחכמי הצרפתים לענין חליצה דגמרינן רגל רגל ממצורע מה להלן ימין אף כאן ימין [במות קד,א], ואם יבם אטר יש אומרים חולץ בשמאלו שהוא ימינו דבתר דידיה אזלינן בתפלין. ויש אומרים תפלין שאני משום דכתיב בהו ידכה יד כהה, אבל בעלמא ספיקא הוי אם יש לו ימין ואינו חולץ כלל, מבעיא דד' ירמיה דמספק ליה, ואם כן יחלוץ בשתיהן וכו', ויש דוחים דאטר משום מום הוא נפסל כדאמרינן בשולט בשתי ידיו דפליגי התם מר סבר בריוחא הוא וכשר ומר סבר חלישותא הוא אבל באטר דכולי עלמא חלישותא הוא ופסול משום מום, וזו אינה תורה דאם כן ותיבייה במתניתין גבי אלו מומין בדקתני שולט בשתי ידיו, אלא שמע מינה דלאו משום מום נפסל אלא מפני שאין לו ימין הילכך גבי חליצה נמי לא חליץ, כך שמעתי וצ"ע, עיי"ש.

ולהכי נראה, דיחלוץ לה בשתיהן עם תנאי ובכך אין חששא כלל, דכל המחלוקת היא באחד הרגיל מאי חשיב ימינו על ידי כך, והוא תלוי אי דין ימין תליא רק בבריאות או לאו, ובזה תליא בנו' הא.

והיות ובצבא מרגילין את האנשים לעמוד דוקא בימין כהרגל קבוע, על כן יש אפשרות לבדוק זאת על ידי כך שיניחו אותו זמן רב לעמוד על רגלו זו ויבחנו אם כוחו בכך, ואם אכן זהו העיקר ניתן לידע כי הימין היא אצלו העיקר, ויש לדון בזה.

מעשה רב

עורך הרב הלל מן

הראיה ממעשה החליצה כנגד הקללה

באחד מכינוסי התורה בבית מדרשו של רבי אברהם מסוכטשוב, הגיע אחד מהמסכילים החריפים כנגד היהדות, ובא לראות את מנהגיו של רבי אברהם, כיצד הוא עורך את תפילותיו עם חסידיו.

אותו משכיל הסתובב לו בצניעא ולא רצה להבליט עצמו לבל יזהו אותו ועלולים צעירי הצאן לסלקו בבושת פנים מהמקום.

וכך כעבור זמן מה החליט אותו משכיל להתקרב אף אל הרבי ולקבל ממנו ברכה כדרך שעשו כל החסידים בעומדם בתור לקבל הימנו ברכה ותושיה. תוך כדי שהוא עומד וממתין לפני הרבי, זיהה אותו לפתע אחד החסידים והשתומם כיצד יתכן שאחד מראשי המשכילים עומד לפניו בעודו ממתין לקבל פניו של הרבי.

אותו חסיד לא יכל לתת מעצור לכעסו, לאור מעלליו הרבים של אותו משכיל כנגד היהדות בכלל וכנגד חצר הרבי בפרט, והחל צועק עליו שיסתלק מן המקום, תוך שהוא משלח לעברו קללה באומרו – ימח שמך!!

כששמע זאת הרבי וראה במה המדובר, קרא לאותו חסיד ואמר לו כדברים הללו:

יודע הנך, שמבואר בירושלמי שאותו יהודי מתבולל אם יומות ללא שיהיו לו ילדים, אשתו תתחייב בחליצה, וכידוע לכל צורב, חליצה עומדת היא במקום יבום, ובתורה נאמר במפורש שעיקר מצות יבום היא כדי שלא יימחה שמו מישראל.

אם כן רואה אתה שדרך התורה היא אף במקרה קשה מעין זה, לבל יימחה שמו, והתורה דאגה אפילו למומר שלא יימחה שמו, ומעשה החליצה יוכיח שעיקרו להקים לו שם לבל יימחה שמו, ואם כן כיצד יתכן שאתה קורא לעברו – ימח שמך?!!

דבריו של הרבי עוררו קידוש השם גדול לכל שומעיו באשר הם.

לימוד המוסר

הרה"ג ירחמיאל קראם

מצוות חליצה

מצות חליצה קשורה עם מצוות ייבום. אישה שמת בעלה כשאין לו בן, זקוקה ליבם, היא קשורה לאחי בעלה המת כדי שהבן הראשון שיוולד לה מאחי בעלה 'יקום על שם אחיו המת'. יקרא על שם בעלה המת ועל ידי כך 'ולא יימחה שמו מישראל'. יישאר לו שם ושארית בישראל.

העניין הזה של יצירת המשכיות לנפטר ללא בנים, כל כך חשובה עד שקבעה תורה שכל זמן שלא מתקיימת מצוות ייבום אסורה אשת המת להינשא לאיש אחר. היא נחשבת 'זקוקה ליבם'.

אף על פי שגם אם תינשא לאיש אחר ויולד לה בן, תוכל לקרוא אותו על שם בעלה המת ולכאורה תתקיים בזה הדרישה של 'לא יימחה שמו מישראל'. אין הדבר כן ואין זה נחשב להמשכיות של בעלה הראשון. מפני שבקריאת שם בלבד עדיין לא מתקיים 'יקום על שם אחיו'. צריך שתהיה שייכות בין הנפטר לבן הזה שנקרא על שמו ושייכות זו מתקיימת כשהבן הוא מאחיו.

אם היבם מסרב ליבם. 'ואם לא יחפוץ האיש לקחת את יבמתו'. מתחדשת כאן פרשה של חליצה. מצווה נוספת של 'ונגשה יבמתו אליו לעיני הזקנים וחלצה נעלו מעל רגלו וירקה בפניו'. לכאורה מעשה מביש ביותר, אליו מתלווה אמירה של 'האישה לפני הזקנים 'ככה יעשה לאיש אשר לא יבנה את בית אחיו'.

יחד עם זאת מצינו בירושלמי שיש ששנו שהחליצה היא גנאי לחולץ. כיוון שלא קיים מצוות ייבום ומקיים חליצה זה גנאי עבורו. ויש ששנו שחליצה היא שבח. שהוא מקיים את מצות חליצה.

בהסבר הדברים נחלקו שם האמוראים. רב חסדא אמר שהדבר תלוי במחלוקת התנאים בדין מצוות ייבום ומצות חליצה איזה מהם קודמת. שאם נאמר שמצוות ייבום קודמת לחליצה והוא לא יבם אלא חלץ אזי החליצה היא גנאי. ואם נאמר שמצוות חליצה קודמת למצוות ייבום אזי החליצה היא שבח.

רבי יוסי אומר שאלו שסוברים שחליצה היא גנאי. זה מפני שגם אם מצוות חליצה קודמת למצוות ייבום, אבל סוף סוף הרי הוא לא 'בנה את בית אחיו' ופגם בדבר אחד מן התורה. ואלו שסוברים שחליצה זה שבח גם אם מצוות ייבום קודמת, מפני שגם בחליצה יש מצב של 'קריאה' של 'ונקרא שמו בישראל בית חלוץ הנעל' והם דורשים שכמו הפסוק בבראשית 'ויקרא בהם שמי' הוא שבח גם קריאת השם של 'בית חלוץ הנעל' גם היא שבח.

יש מהראשונים שהביאו שמצוות חליצה נחשבת ל'מצוה הבאה בעבירה'. מפני שקיומה נעשה על ידי שעובר על מצוות עשה של ייבום. ובהגהות מימוני הביא בשם הבה"ג בטעם חליצת המנעל והיריקה וז"ל 'כך אמר הקב"ה למשה. אמור ליבם שלא יראה ליבם, רשע: בגופך היית יכול לקיים ומאנת, לפיכך תחלוץ מנעלך כאבל ומנודה שדרכם להיות יחפים. ומטיפה סרוחה שבגופך היית יכול לקיים לאחיך זרע לכך ויריקה בפניו טיפה סרוחה'.

מצינו אם כן, כי בעניין החליצה יש דעות שונות בדברי הקדמונים. יש דעות הסוברות שהחליצה היא איזה מין עונש, גנאי. ויש הסוברות שאדרבא זה שבח. כי גם בחליצה מתקיים 'להקים שם לאחיו'. הרב דסלר צ"ל מביא ב'מכתב מאליהו' שבאמת גם ביבום וגם בחליצה מתקיימת 'המשכיות' למת בלא בנים.

הוא מבסס את דבריו על היסוד שלכל אדם, לכל נברא, יש חלק בתכלית הבריאה שהיא 'גילוי כבוד השי"ת בעולם'. ולצורך מילוי תפקיד זה בחלקו בתכלית הבריאה, נותנים לו ולכל אחד כשבא לעולם את הכוחות והכלים הנדרשים למילוי תפקיד זה. בין בכוחות הנפש במידות ובכישרונות ובין בתנאים גשמיים כמו הסביבה בה נולד והנכסים שיש לו. תמהיל כל הדברים האלו יוצר את מערכת הניסיונות המיוחדת לו ובדרך בה 'ישתמש וינצל כוחות אלו יתבטא חלקו הרוחני בבריאה.

בניו של אדם ממשיכים את עבודת ד' של אביהם. לכן מוצאים על פי רוב שבנים דומים להורים בכישרונות ובמידות ואף במראה החיצוני. ומוסיף וכותב שם ב'מכתב מאליהו' כי 'כך גזרה חכמתו יתברך, שמה שהותירו ההורים מהכלים שניתנו להם לצרכי עבודתם הרוחנית ישתמשו לבם הבנים כנדרש להם לעבודתם'. זו הירושה שמוריש אב לבנו, כלים למלא תפקידו בעולמו.

יוצא אם כן, כותב הרב דסלר, 'כי מי שמת בלא בנים. לכאורה, חלקו נשאר בלא המשך. אבל התורה הקדושה גילתה שעל ידי מצוות ייבום אפשר שתבוא לעולם נשמה שגם הוא המשך לפני המת. אף ששייכות הנפטר לבן הביס היא רחוקה יותר משייכות האב לבנו. מכל מקום גילתה תורה שכל שייכות קלה למטה, אם היא שייכות פנימית אפשר לה לשמש המשך לחלקו של הנפטר. כי זכות המצווה שנעשית מחמתו עומדת לו'.

שייכות זו באה לידי ביטוי גם בקיום מצוות חליצה. 'שמביישים את היבם הממאן ליבם והוא כעין עונש אפשר שתהיה זכות לנפטר והמשך לחלקו'. כמו שגילה לנו הסבא מקלם זצ"ל ב'חכמה ומוסר'. שכשם שיש גילוי על ידי בחירה טובה כך יש גילוי על גבי החוטא בעונשו. שהרי 'תכלית הבריאה היא להיטיב עם בריואין שיזכו לראות בגילוי כבודו. והקב"ה נתן לאדם את האפשרות שהוא בעצמו יגלה את כבודו יתברך על ידי בחירתו הטובה. אבל גם כשבוחר ברע, אין זה אלא לפי שעה. אולם לבסוף יתגלה כבודו יתברך על ידי אדם זה שלא מן הרע על כל פנים. גם כי ענוש יענש על עבירתו ועל ידי עונשים אלו יתגלה שוב כבודו יתברך'.

למדנו כאן את יסוד תכלית הבריאה 'גילוי כבודו יתברך'. קודם כל לנו עצמנו. על ידי הדבקות במידותיו של הקב"ה נשיג יותר ויותר את גדלותו ורוממותו ועל ידי זה יתגלה כבודו יתברך גם לשאר בני האדם.

מבאר החסידות

הרב יעקב שלמה שיינברגר

בשב"ק זוכין לחליצה...

סיפר הרה"ק **רבי שלמה ממונקאטש** זצ"ל: הרה"ק **רבי שלום מקאמינקא** זצ"ל היה פעם בשבת קודש אצל רבו הרה"ק **רבי שלום מבעלזא** זצ"ל יחד עם רעו הרה"ק **רבי שמעון מיערוסלאב** זצ"ל.

בערב שב"ק אמר הרב ר' שמעון זצ"ל אל רבו מבעלז: אבקשה נא מכבוד הרב שייחד לי היום את מקומי אשר אשב ליד השלחן בסעודות שב"ק, כי כשם שהחליצה צריכה קביעות מקום יום אחד קודם, כמו כן צריכה השבת קביעות מקום מערב שבת. כשמוע הרה"ק מקאמינקא את דבריו אמר:

הדמיון שעשה ר' שמעון בין השבת לחליצה, הוא אמת ויציב! דהלא כל אנו אומרים בברכת המזון של שבת, רצה והחליצנו... ע"כ.

וסיים ע"ז הרה"ק ממונקאטש זצ"ל: בא וראה מה גדלו שיחות החולין של הצדיקים, **דבסידור הארי** זצ"ל ובספר **פרי עץ חיים** (שער עניני הסעודה פרק ד') פירשו הכוונות של "רצה והחליצנו" לפי כוונת החליצה. (מובא בפרדס יוסף – **החדש** בפרשתינו).

עוד בענין זה, אמר הרה"ק **רבי ר' שמעלקא מניקלשבורג** זי"ע, הנה כתיב (**תהלים** ס, ז) 'למען יחלצון ידידך' כשאדם אינו יכול לדבר לפני מלך ה' צבאות כראוי, הוא מחמת שהשכל נעול אצלו, משום זה צריך להחליף ולפתוח ולהסיר המנעול ממנו, ולראות בעיני השכל להשליך מעליו המניעות, משום זה בשבת קודש אומרים "רצה והחליצנו" על דרך הכתוב בפרשתינו (כה, י) 'חלוץ הנעל', כי בשבת זוכין לנפש רוח ונשמה יתירה, ויכולין לתקן יותר מימות החול, וצריך האדם לחלוץ מעליו המנעול הסוגר, עכ"ד יעו"ש. (**דברי שמואל** פר' וארא).

וכעי"ז כתב בספר **מגן אברהם** להרה"ק מטריסק זי"ע (בפרשתינו) וז"ל: **וזה סוד שאנחנו אומרים בשבת "רצה והחליצנו", שמרמז לסוד החליצה, שהיא וחלצה נעלו מעל רגלו, ומרמז לבחינת 'ויבוים השבת יפתח' שהשכינה הק' נחלצת ויוצאת ממנעולה ומהסגירה, ממה שהיתה סגורה בששת ימי המעשה עכ"ל יעו"ש באריכות.**

מסופר על **אביו** של הרה"ק **בעל הבאר מים חיים** זי"ע, **שהיה צריך לתת חליצה במקום רחוק מאוד ממקום מגוריו – מגאליציה לרוסיה, והיה דרך ארוכה מאוד עם הרבה אחדות הדרך, ועם כל הקשיים לא ויתר על מצוה זו – טרח והתאמץ ונסע לשם, כשהגיע לשם רצו לשלם לו את כל ההוצאות, אך הוא לא רצה לקבל מהם בשום פנים ואופן באמרו: שזהו חלק מהוצאות המצוה. ובשכר זה הבטיחו לו משמים עם יראיו את העולם. ואכן זכה להרה"ק ב' הבאר מים חיים זי"ע.**

והוסיף על זה הגה"ח רבי שמואל אהרן לידר שליט"א דבר נפלא, עפ"י דאיתא בכתבי האר"י (שער הכוונות, דרושי קידוש ליל שבת דרוש א') **על מה שמוסיפין בשבת בברכת המזון "רצה והחליצנו" שיש קשר בין ענין מצות חליצה למצות שבת כנ"ל, וכן אומרים בזמירות** (זמר "מה ידידות") **במצות שבת קל 'יחליצך', ועל כן בשכר החליצה שעשה זכה לבן שהיה מיוחד אלו מצות שבת כידוע (נעיני אש"ל, עמ' תפ"ה).**

פוטו סטודיו

גל פז - רשת למוסיקה
ירושלים-ב'-חיפה

פוטו ציון
צילום אירועים, מצלמות וסטודיו

אחים הקר
רשת בשר למהדרין

• בחסותם האדיבה של בעלי עסקים תומכי תורה לברכה, הצלחה וכטו"ס •

צבי ורצברגר
בית האבריגה

המנעולן הגאמן זאב הורוביץ
דלתות פלדה ומפתחות

לעילוי נשמת
רבי יצחק בן ר' אליהו ואסתר זר

ראשי הישיבות

הגאון רבי אברהם ארלנגר שליט"א
מראשי ישיבת קול תורה

בענין מצות חליצה

בדין חליצה יש לחקור בגדרי הדין, האם זה מצוה כשאר מצוות התורה שמצווה ומקיים מצוות עשה, או דאי"ז אלא היתר בעלמא דיש כח להתירה ע"י חליצה, וכמו גט באישות כך חליצה בזיקה, ונפ"מ בזה לענין עשה דוחה ל"ת ועוסק במצוה וזריזין מקדימין למצוה, וכן לדין אין עושין מצוות חבילות חבילות (סוטה ח' ע"א). והנה זכורני מימי הנעורים שאמרו בשם הגר"ח זצ"ל, שדייק לה מלשון מתני' ביכמות דף ק"א ע"א דקרי לה "מצות חליצה" ומשמע דהוי מצוה ולא היתר בעלמא, וכן יש להוכיח מהגמ' ביכמות ל"ט ע"ב דאי' שם בראשונה שהיו מתכוונין לשם מצוה מצות יבום קודמת למצות חליצה וכו', ומשמע מהלשון דחליצה הוי מצוה.

ועוד יש להביא ראיה מהדין המבואר ביבמות דף ל"ט ע"ב, דאם האח הגדול לא נמצא כאן ורק האח הקטן נמצא ורוצה לחלוץ, אין אומרים להמתין עד שיבוא האח הגדול דשיהויי מצוה לא משהינן. (ואף למה שהגיהו דדילמא אתי האח הגדול ומייבם, מ"מ הא הנידון שהאח שנמצא יחלוץ, וע"ז אמרו דשיהויי מצוה לא משהינן, ואם ע"י חליצה לא מקיימין מצוה א"כ העיכוב ליבום אינו בגדר שיהוי מצוה, דהא בלא שיתמינו אין כאן כלל מצוה אלא היתר, ומשמע מזה דגם החליצה מצוה ונאמר בזה הדין דשיהוי מצוה לא משהינן).

עוד נראה להביא ראיה, מדברי הסדר חליצה בסו"ס קס"ט (סנ"ז), שהביא שם בסדר אשכנז דבשעת החליצה יאמר הרב בא"א אמ"ה אקב"ו בחוקים של אברהם אבינו, והטעם, כדאמרינן בפרק כיסוי הדם דבשכר שאמר אברהם ועד שרוך נעל זכו בניו למנעל של חליצה, והסיק לאמרו בלא הזכרת שם ומלכות. ולכאו' פשוט דאם איכא ברכה אחר קדשנו במצוותיו וצונו הרי דאיכא מצוה, ובפרט לפי מאמר חז"ל בביאור מה שזכו למצוה זו בזכות דברי אברהם אבינו.

אמנם לפי המבואר בט"ז יו"ד סי' א' סי"ז, דבברכת השחיטה עיקר הכוונה לתת שבח למקום ב"ה על שאסר לנו אכילת בשר בלא שחיטה, וכל ישראל שייכים לאותה ברכה דלכולם יש איסור, אלא שאין מקום לברך שבח זה אלא בשעת שחיטה, ודימה למש"כ הב"י (סי' רס"ח) על ברכת להכניסו בבריתו של אאע"ה שהיא שבח והודאה על קדושה זו, וכן בברכת אירוסין פירש דלהכי הרב מברך, והברכה היא רק ברכת השבח על איסור ערוה. ולפי"ז י"ל דה"א ג"כ בברכת חליצה הוי ברכת השבח. (אולם ברמב"ם פ"ג מאישות הכ"ג ס"ל דברכת אירוסין הוי ברכת המצוה, וע"ע ברמב"ם רפי הלי' שחיטה דס"ל דגם בשעת שחיטה הוי מעשה מצוה, ולדברי שפיר יש להוכיח גם מברכת חליצה דהא אין לנו יסוד לעיקר סברת הט"ז). אכן יעוי' בהשגת הראב"ד בסה"מ קנ"ו דלדבריו יש מקום לסברת הט"ז).

והנה בפירוש שם לסדר חליצה הביא בה"ג, אמר הקב"ה למשה אמור אל היבם שלא ירצה ליבם, רעוע בגופך מאנת לקיים מצוה, לפיכך תחלוץ מנעלך כאבל וכמנודה וכו' ומשמע קצת דחליצה אינה מצוה. ועי' בקוב"ש על מסכת כתובות (אות רי"ד) שהוכיח ממש"כ התוס' בכתובות ס"ד ע"א שדנו בתבעה היא אם כייפינן או רק בבאה מחמת טענה, ומשמע שאם נמצאה הגר וכסבור שלו הן לא קני משום דלא קא כיון למיקני, ע"כ"ד, וכן העלה דהוא כוונת הקנאה, ועי' אר"ש פ"ד יבום הכ"ה, ובקצה"ח סי' רע"ה סק"ד שהקשה על הר"ש למה צריך כוונת האשה, דכיון שיש דעת אחרת מקנה תו אין הקונה צריך כוונת קנין, ובשיע"ר ש"ז ס"ו הארך להוכיח דלא כהח"ש], הא מיהת למדנו שהיבם הוא המקנה אותה לעצמה להתיר לשוק.

אשר ע"ז דעצם הסכמת היבם ומסירת רגלו לחליצה הוא ניהו מעשה של היבם, והן הן דברי הר"ש דמעשה החליצה הוא מעשה של היבם, וכאשר חולצת נעלו של חרש אין כאן דעת יבם שתייחסי אליו מעשה החליצה, ומעתה מיושבת היטב קושית המנמוק"י והנו"ב למה אמרו בכל מקום החולץ לאיבמתו, והא לפי דאף שהיא עושה את מעשה החליצה, מ"מ היבם הוא בעל המעשה הזה במה שמסכים ונותן רגלו לחליצה.

והנה איתא בשאילתות סי' קנ"ד וז"ל, צריך למימר, אילו מאן דאמר לא חליצה, ושקלי בה דבריה לכרעיה ואחתיה, ואתת יבמה ואחלצתיה, מי שמה חליצה, אי לא, מי אמרינן וחלצה נעלו מאבר רחמנא מדעתיה, או דילמא חליצה מכל מקום אפילו בעל כרחיה, ואם תמצא לומר עפ"ז כרחיה לא הויא חליצה, מיהו חליצה מוטעת מאי, כגון שאמרו לו חלוץ לה על מנת שתתן לך ד' זוז וכו' מי אמריהן כיון דמוטעית וכו'.

והנצי"ב בהעמק שאלה סק"י"א וסקי"ב כתב בביאור חליצה מעושית בשיטת השאילתות דאינו חליצה, אלו דהוי' בלא מעשית, עיקר הפסול משום דלא מיקרי חליצה כמש"כ אות א' [ולא משום שחסר דעת], וא"כ לא שייך אלא באופן שכתב רבינו ברישא הסימן דשקיל ב' דינא לכרעיה דאחתיה ואחתת יבמה וחלצתהו, והוא ודאי לא חליצה מיקרי, אבל אי כפו אותו בי"ד בשוטיו וכדומה עד שפשט רגלו וחלצה, שפיר מיקרי חליצה. והדברים ברורים כמש"נ, דכל שכפו אותו לפשוט רגלו הרי שאין כאן מעשה יבם כלל, ונמצא שאין הרעיותא מפאת העדר כוונה בלבד, אלא משום שאין כאן מעשה יבם כלל, ובזה ודאי אין כאן חליצה כלל.

[והנה שיטת ר"ש ביבמות מד. דאחתת חלוצה אסורה לו מדאורייתא, דכתיב ונקרא שמו בישראל בית חלוץ הנעל, הכתוב קראו בית [אשתו], ובקרן אורה ובשאילתת דוד סי' ג' חקרו אם הוי כאחות אשתו ברכת או רק לאו, [ונהולד מגזר לדעת ר"ע], והוא מפורש בשו"ת הרשב"א ח"ו סי' כ"א ובריטב"א ביבמות שם שהיא בכרת, ועי' ערוך לנר יבמות י', ולדעת ר"ש דחליצה קניין אישות היא, ודאי דיש כאן מעשה יבם].

(ברכת אברהם יבמות)

עיון הלימוד

הרה"ג מרדכי קרליבך

למה קראוהו ליבם 'חולץ' והרי הוא 'נחלץ'

בנודע ביהודה מהדו"ק אה"ע סי' צ"ד כתב וז"ל, נתקשיתי מעערוי לפרש מילת החולץ המאמר ברוב מקומות ביבמות, שע"פ דקדוק הלשון אין לה הבנה, דאטו היבם יהיה חולץ, היבמה חולצת והיבם נחלץ, וא"כ בכל המקומות שאמרו החולץ ליבמתו הוה ליה למימר הנחלץ מיבמתו, וחשבתי שלא דקדקו חז"ל בזה ורגילות הלשון הוא, אמנם עכשיו שמתי אל לבי כי לא דבר ריק הוא, ובדקדוק גדול אמרו, דהנה אמרו ביבמות קב: א"ל ר"י לשמואל מאאי דהאי וחלצה נעלו מישלף הוא דכתיב וחלצו את האבנים, דלמא זרוזי הוא [פרש"י שמעגילתו ברגלו] דכתיב וחלצו מאתכם וכו', ומשני משמע הכי ומשמע הכי, והכא אי ס"ד זרוזי היא לכתוב וחלצה נעלו ברגלו וכו', וא"כ חולץ פירושו גם נעילת הנעל, וא"כ שפיר נקרא חולץ שהוא נועל הנעל ברגליו כדי שתשלפנו יבמתו מרגלו ולשון חולץ ליבמתו היינו בשביל יבמתו.

והדברים צ"ע, מה לי בהנעלת הסנדל שנועל היבם לצורך החליצה, וכי איזה קיום יש בזה, ולמה באמת לא אמרו בלשונו כעיקר הדין הנחלץ מיבמתו, ולמה נקט הך לינשא דהחולץ ליבמתו, [ומדבריו שם נראה בביאור דבריו, דהנה איתא ביבמות ז' שצריך היבם לדחוק רגליו על הקרקע לפני החליצה, והביאור הוא שהוא כדי לאשויי מנעל שעיקרו להגן על הרגל, וא"כ עצם לבישת הנעל המנעל הוא הכשר לחליצה].

ובהגהות הגאון ר' אליעזר משה הורוויץ כתב לביישב, דכוונת חולץ מוסב כלפי החליה שהוא חולץ את זיקתה, ולכן בחרש דלא מהני חליצה לפוטרה מן הזיקה כתוב במשנה לשון נחלץ, [צ"ע דה"ב בלילה ל"מ].

והנה בנמוקי יוסף יבמות קד: עמד בקושית הנו"ב, דהנה תנן במשנה שם החרש שנחלץ וכו' חליצתה פסולה, וכתב המנמוק"י וז"ל, לא נאמר הלשון הזה [שנחלץ] בדקדוק בכולהו מכילתין, אלא בכאן דבכל דוכתא אמרינן החולץ גבי יבם, ואע"פ שהוא נחלץ, ונראה טעם הדבר, מפני שהיבם מסייע בחליצה כיון שצריך שיתכוין לחלוץ, וגבי חרש דלאו בר כוונה נקט שנחלץ, וכן פירש הר"מ בפה"מ שלו.

וזה לשון הר"מ בפירוש המשנה שם, אמרו שנחלץ ולא אמרו חלץ לפי שהוא חרש ואינו שלם בדעת כדי שתייחסי לו המעשה, ע"כ, [ובערוך לנר הקשה על הר"מ שהרי מפורש שם בסוגיא שחרש פסול לחליצה משום שאינו בן דעת, ולא משום שאינו בר דעת, [כמש"כ בתוס' שם קד: [ד"ה והא] דב"ד מלמדין אותו לעשות לשמה, וצע"ע, אכן לק"מ, שמפורש בר"מ פ"ד חליצה הי"א שלא כמסקנת הש"ס, יעו"ש בנו"כ].

אשר נראה בביאור דברי הר"מ, ובישוב קושית הנו"ב, דיסוד דין החליצה הוא מעשה היבם, והיבם הוא דאיקרי מתיר, כמפורש בגיטין פג: דאמר ר"ש בר אלעזר דלא מצינו בשום מקום בתורה שזה אוסר וזה מתיר, ופרץ והרי יבמה דבעל אוסר ויבם מתיר, ושני הנשים יבם הוא קא אסר לה, דאי מבעל הא שריא וקיימא, הרי להדיא מפורש בסוגיא זו שהיבם הוא זה שמתיר את היבמה, ונראה שם דהיינו ע"י חליצה.

ובחכם צבי סי' א' כתב וז"ל, צריך חקירת חכם, אי הך כוונה דבעינן בחליצה [יבמות קו.] היינו מטעם דמצוה היא, וכעין כוונו המצות דפסקו רוב הפוסקים דמצוות צריכות כוונה, אז כעין כוונת החקנאת דבעינן דעת קונה ומקנה, וכאותה שאמרו העודר בנכסי הגר וכסבור שלו הן לא קני משום דלא קא כיון למיקני, ע"כ"ד, וכן העלה דהוא כוונת הקנאה, ועי' אר"ש פ"ד יבום הכ"ה, ובקצה"ח סי' רע"ה סק"ד שהקשה על הר"ש למה צריך כוונת האשה, דכיון שיש דעת אחרת מקנה תו אין הקונה צריך כוונת קנין, ובשיע"ר ש"ז ס"ו הארך להוכיח דלא כהח"ש], הא מיהת למדנו שהיבם הוא המקנה אותה לעצמה להתיר לשוק.

אשר ע"ז דעצם הסכמת היבם ומסירת רגלו לחליצה הוא ניהו מעשה של היבם, והן הן דברי הר"מ דמעשה החליצה הוא מעשה של היבם, וכאשר חולצת נעלו של חרש אין כאן דעת יבם שתייחסי אליו מעשה החליצה, ומעתה מיושבת היטב קושית המנמוק"י והנו"ב למה אמרו בכל מקום החולץ ליבמתו, והא לפי דאף שהיא עושה את מעשה החליצה, מ"מ היבם הוא בעל המעשה הזה במה שמסכים ונותן רגלו לחליצה.

והנה איתא בשאילתות סי' קנ"ד וז"ל, צריך למימר, אילו מאן דאמר לא חליצה, ושקלי בה דבריה לכרעיה ואחתיה, ואתת יבמה וחלצתיה, מי שמה חליצה, אי לא, מי אמרינן וחלצה נעלו מאבר רחמנא מדעתיה, או דילמא חליצה מכל מקום אפילו בעל כרחיה, ואם תמצא לומר עפ כרחיה לא הויא חליצה, מיהו חליצה מוטעת מאי, כגון שאמרו לו חלוץ לה על מנת שתתן לך ד' זוז וכו' מי אמריהן כיון דמוטעית וכו'.

והנצי"ב בהעמק שאלה סק"י"א וסקי"ב כתב בביאור חליצה מעושית בשיטת השאילתות דאינו חליצה, אלו דהוי' בלא מעשית, עיקר הפסול משום דלא מיקרי חליצה כמש"כ אות א' [ולא משום שחסר דעת], וא"כ לא שייך אלא באופן שכתב רבינו ברישא הסימן דשקיל ב' דינא לכרעיה דאחתיה ואחתת יבמה וחלצתהו, והוא ודאי לא חליצה מיקרי, אבל אי כפו אותו בי"ד בשוטיו וכדומה עד שפשט רגלו וחלצה, שפיר מיקרי חליצה. והדברים ברורים כמש"נ, דכל שכפו אותו לפשוט רגלו הרי שאין כאן מעשה יבם כלל, ונמצא שאין הרעיותא מפאת העדר כוונה בלבד, אלא משום שאין כאן מעשה יבם כלל, ובזה ודאי אין כאן חליצה כלל.

דכתיב ונקרא שמו בישראל בית חלוץ הנעל, הכתוב קראו בית [אשתו], ובקרן אורה ובשאילתת דוד סי' ג' חקרו אם הוי כאחות אשתו ברכת או רק לאו, [ונהולד מגזר לדעת ר"ע], והוא מפורש בשו"ת הרשב"א ח"ו סי' כ"א ובריטב"א ביבמות שם שהיא בכרת, ועי' ערוך לנר יבמות י', ולדעת ר"ש דחליצה קניין אישות היא, ודאי דיש כאן מעשה יבם].

דבר העורך

"...כאן נותנת התורה, רמז גדול לכל המחנכים הדואגים לעתידם המוסרי של חניכיהם. בחודשים הראשונים שלאחר גיל בר מצווה, רואה התורה את התקופה המכרעת של עתידו המוסרי של האדם. על פי ההשקפה המקובלת, הרי בתקופה זו... מתעורר כח הרע שבאדם. ואילו התורה מצפה דוקא בתקופה זו לניצחונו המכריע של הטוב, היא מצפה שהטוב יתעלה תוך כדי מאבק... ויגיע ל"גבורתו" המוסרית של האיש. בורא האדם נתן לבחור את תקופת המאבק, והוא שהפך תקופה זו למעוררת הרוח המתלהבת לכל ערך מוסרי נעלה, והפונה עורף בסלידה ובוז אל כל גסות ושפלות. והדברים אמורים בייחוד בבחור היהודי. אם הורים קיימו בו את חובתם וגידלוהו על ברכי התורה והמצוות, הרי הם יודעים שהוא נהיה עתה בר מצוה, בן למצוה שניתנה מאת ה'. הם יכולים להפקיד אותו בידי כוחה המחנך של תודעת המצוה. ועליו נאמר במידה גדולה עוד יותר "בראתי יצר הרע ובראתי לו תורה תבלין", התורה מצפה שהבן שגבר והיה לעלם, ישמע בקול הוריו עם כניסתו לימי העלומים ויתרחק בתקופה זו מן.... והגסות ויפנה אל ערכי הרוח והמוסר".

כך פותח רש"ר הירש את התייחסותו להגבלת הגיל שעליו חלים דיני בר סורר ומורה.

הרי לנו העול וחיוב המשימה המיוחדת שמעניק לנו הבורא כהורים, לשום לב אל גידולו של הנער על ברכי התורה והמצווה בחינוך טהור המכשיר אותו לקראת ההתמודדות הגדולה עם בגרותו.

אולם כלל חינוכי חשוב נוסף לומד עבורינו רש"ר הירש מתוך דברי הפסוקים וההלכות של בן סורר ומורה: "איננו שומע בקול אביו ובקול אימו".

"רק אם יש לילד גם אב וגם אם. ורק אם גם אביו וגם אימו הפעילו עליו את השפעתם המחנכת, ורק אם האב והאם מדברים בקול אחד, ורק אם שניהם עומדים מול הילד באותה מידה כי מובד ראש וכבוד, ומעל הכל רק אם יש ביניהם אחדות דעים ורצון משותפ, רק אז יכולים הם לומר לעצמם שלא הם אשמים בקלקלת בנם. אם חסר אחד מכל אלה, ובייחוד אם אין הסכמה ביו האב לאם ואין הם מחנכים בכיוון אחד, הרי קלקלת הילד עדיין איננה מוכיחה את ההשחתה המוסרית של טבעו, אילו נתחנך כהלכה על ידי אביו ואמו אפשר שהיה מתפתח בדרך אחרת ומה שעוות בידי ההורים יכול לתקון על ידי החיים והנסיון".

נקודה למחשבה, לטיפול ולמעשה בימי אלול, ימי החיזוק, התשובה והקבלה לעתיד. לפעול במשותף ובכח מאוחד למען חינוכם של ילדינו, לתורה ולמצוות, ליראת שמים וטהורה.

שלמה יצחק הלוי
רוזנשטיין

לעילוי נשמת
מרת שפרה בת ר' ישראל אפרים פישל ע"ה
ת.נ.צ.ב.ה.

ת.ד. 41068 ירושלים - עורך ראשי: הרב שלמה רוזנשטיין - אין לקרוא בשעת התפילה וקריה"ת או ע"מ סדרי הישיבה - אין להסתמך להלכה למעשה על הדברים המובאים כאן

מנהגים

הרה"ג אליקום דבורקס

מצות חליצה בזה"ז

מובא בגמ' יבמות ל"ט ע"ב – בראשונה כשהיו מתכוונים (ביבום) לשם מצוה היתה מצות יבום קודמת למצות חליצה ועכשיו שאין מתכוונין לשם מצוה (אלא לשם נוי) אמרו (חכמים) מצות חליצה קודמת למצות יבום. אמר רמי בר חמא חזרו לומר מצות יבום קודמת למצות חליצה [משום שראו ששוב מתכוונים ביבום לשם מצוה], א"ל רב נחמן בר יצחק אכשור דרי (וכי בדור מאוחר נתעלו יותר במדרגה והחלו שוב לכוון כהוגן ביבום), מתרצת הגמ' מעיקרא סברי ליה כאבא שאול (שיבום הנעשה לשם כוונה אחרת נחשב כעבירה), ולבסוף סברי ליה כרבנן (שמצוה לייבם בכל אופן אף כשאין מתכוונים כהוגן), דתניא אבא שאול אומר הכונס את יבמתו לשם נוי ולשום אישות ולשום דבר אחר כאילו פוגע בערוה (היינו איסור אשת אח שלא במקום מצות יבום) וקרוב בעיני להיות הולד ממזר, וחכמים אומרים כתוב "יבמה יבוא עליה" (דברים כ"ה) מכל מקום [דתהיה כוונתו אשר תהיה קונה אותה].

הרי"ף בהלכות פסק כרבנן, וכן פסק הרמב"ם בפ"א מהלכות יבום ה"ג, וכן כתב הרמב"ם בתשובה סימן ק"ע וז"ל "וכבר ידעת מסקנת פסק ההלכה שמצות יבום קודמת למצות חליצה ואפילו אינו מתכוון לשם מצוה אלא לשם נוי או לשם ממון מפני שלאחר שמת אביו בלא בנים "הותרה לו" ונסתלק לגמרי איסור ערוה, אמנם לסברת אבא שאול מצוה חליצה קודמת להיותו סובר שאיסור אשת אח "דחויה" מפני היבום ואם כוונתו לדבר אחר נעשה פוגע בערוה ואין הלכה כמותו."

כמו"כ מצינו מחלוקת בראשונים בכוונת דברי אבא שאול, יש אומרים שמדין תורה נחשב יבם הכונס שלא בכוונה כפוגע באיסור ערוה ואין היבמה נקנית לו, וכ"כ באור זרוע א' תרל"ח רש"י בבכורות דף י"ג ע"א ד"ה עכשיו והרמב"ם בפירוש המשניות בבכורות פ"א, אולם הריטב"א והנימוקי יוסף ביבמות דף נ"ג כתבו שאין כוונת אבא שאול אלא שמדרבנן נחשב הדבר כפגיעה באיסור אשת אח אך מדין תורה מודה שיש כאן יבום ונקנית היבמה ליבם, וכן כתב שו"ת בנין עולם אבן העזר סימן ל"ט (עי' חזו"א אבן העזר סימן קל"ד ובשו"ת נוב"י מהדורא קמא אבן העזר סימן נ"ד ובשו"ת אחיעזר ח"א סימן ל"ד ובערוך השלחן אבן העזר סימן קס"ה).

הרמ"א באבן העזר סימן קס"ה כתב שאם רוצים היבם והיבמה להתייבם אין מניחים להם רק אם ניכר שמכוונים למצוה, אולם המחבר כתב שמצות יבום קודמת וכמו שכתב הגר"א להמחבר דהלכה כרבנן וכחזרו לומר, וסברת רבנן לאו משום שמסתמא יכוונו התירו היבום אלא משום דסוברים דלא צריך שיכוונו לשם מצוה, וכן כתב המאירי במפורש ביבמות ל"ט לדעת רבנן שלא סוף דבר שמתכוון מצוה אלא אפילו לשם ממון רשאי לייבם. וכן כתב המרדכי ביבמות פרק החולץ סימן ל"א [עי' בקובץ הערות עמ"ס יבמות סימן מ"ג), ודלא כמש"כ הבית שמואל אבן העזר סימן קע"ד ס"ק ג' דאף לרבנן יש איסור כשמכוון שלא לשם מצוה אלא שסובר דמצות יבום קודמת כיון שלא ידוע שאינו מכוון. וכן כתב בשו"ת כנסת יחזקאל סימן ס"ח, ולכאורה מדברי הראשונים שהבאנו לא משמע כן.

לדעת אבא שאול שלומד מהפסוק יבמה יבוא עליה למצוה משמע שהיבם יכוון לשם מצות יבום אבל אם ייבם שלא בכוונה כלל דומה למכוון לשם נוי, אולם כשנדקדק בדברי אבא שאול שאומר שהכונס יבמתו לשם נוי כאילו פוגע בערוה משמע דווקא אם מתכוון לשם נוי הוי כפוגע בערוה אבל כשאינו מכוון לשם נוי וגם אינו מכוון לשם זנות מותר, ובאמת כך דעת הנודע ביהודה אבן העזר ר"ס נ"ד (הובא בפתחי תשובה סימן קס"ה ס"ק ב') דדוקא במכוון בהדיא לשם נוי הוי כפוגע בערוה אבל בסתמא שריא דסתמא ליבום קיימי, וכן כתב בשו"ת דברי מלכיאל ח"ה סימן קכ"ב דקי"ל כדברי הנוב"י דאם לא מכוון לשם הנאה אף שלא כוון למצוה מועיל (עי' שו"ת חתם סופר אבן העזר סימן צ' שו"ת אגרות משה אבן העזר ח"א סימן קנ"ד ובחזון איש הלכות יבום סימן קכ"ט).

ואם מכוון לשם הנאה ולשם מצוה יחד בהגהות פורת יוסף יבמות ל"ט נסתפק בזה, אולם בערוך השלחן סימן קס"ה אות ח' כתב בפשיטות דגם לאבא שאול כל החשש שלא יכוון לשם מצוה כלל אבל אם מכוון לשם מצוה אפילו אם מכוון לשם הנאה שפיר דמי. [עי' שו"ת יבי"א ח"ו סימן י"ד חלק אבן העזר ובח"ח אבן העזר סימן כ"ו].

כתב בשו"ת "שבות יעקב" (ח"ג סימן קל"ה) לגבי המחלוקת בין רבנן לאבא שאול בענין אם אפשר קודם לייבם, וז"ל: "יש פוסקים דמצות יבום קודם למצות חליצה, ואף לדעת הסוברים דמצות חליצה קודמת, היינו היכא דאפשר בחליצה ולא לדחות המצוה לגמרי. וכן משמע לשון הש"ס והפוסקים חליצה קודמת, ואע"ג דקאמר אבא שאול חושש אני שיהיה הולד ממזר, לא שיהיה בשביל זה חשש איסור חס ושלום, רק דהוא חששא רחוקה. וכן כתב להדיא הבית-יוסף בתשובותיו. ותדע שכן הוא מהא דאיתא (יבמות ק"ט ע"ב): אמר בר קפרא לעולם ידבק בג' דברים, בחליצה דאבא שאול, ולא שיתרחק מן היבום, אלא ודאי דליכא איסור רק חששא בעלמא משום דישראל בחזקת כשרים הם עומדים אף שמכוונים לנוי, מ"מ מכוונים גם לשם מצוה, מתוך שלא לשמה בא לשמה, דאף אבא שאול לא קאמר אלא היכי שאין כוונתו רק לשם נוי או לשם ממון, אבל אם כוונתו גם לשם מצוה, ומזה אל תנוח ידו אין קפידא. וראיה ברורה לזה, דכה"ג אמרינן כל הנושא אשה לשם ממון או לשם נוי הו"ל בנים שאינם מהוגנים, וא"כ קשה אתה מוציא לעז ח"ו על יוסף ובנימין שיעקב אבינו נשא אותה בשביל שהיתה יפת תואר ויפת מראה, כאשר מוכיח המקראות ע"ז, ויעקב איך עשה זאת וכל העולם נכשלו כזה כי כולם בני אדם הם נושאים נשים המוצאים חן בעיניהם, ונותנים ג"כ עיניהם בממון, ולא ימצא כלל בנים שאינם מהוגנים, אלא ודאי עיקר כמ"ש דבשיתוף אין קפידא, ובזה מתורץ מה שכתבו הפוסקים דאם מתחילה בא יבם לבי"ד לחלוץ, לא חיישינן שדעתו לשם נוי, ומותר ליבם לדעת ר"ת, ולא חששו דילמא עירומי קא מערים, אלא ודאי דלא נחשדו ישראל על כך, "מהיות טוב לא יקרא רע", דודאי יכוון ג"כ לשם מצוה. וכ"כ בספר "מלבושי יו"ט" דאם מכוון לשם מצוה, כגון שבא לחלוץ תחילה, וצ"ע דילמא אירומי קא מערים, וצ"ל שמן הסתם לא ניחוש עכ"ד.

[יש להעיר על דבריו דהביא בתור סמך לדבריו, דמתוך שלא לשמה בא לשמה, למכוון למצוה ולנוי דמועיל. דשם הכונה היא שבעת שעושה מעשה מצוה הוא לא מכוון לשמה, רק אנו אומרים שבמשך הזמן ילמד גם לשמה, ואין ראיה לנ"ד דמתכוון לשם מצוה ומוסיף עוד כוונה צדדית. וכן כמש"כ דאם נאמר שחוששים שנושאים אשה לשם ממון לבד, הו"ל בנים שאינם מהוגנים, דבשו"ת הריב"ש סימן ס"ו כתב דמה דכתוב הנושא אשה לשם ממון הו"ל בנים שאינם מהוגנים, היינו באשה פסולה].

בס' "גליוני הש"ס" (מהגאון ר' יוסף ענגיל) במס' יבמות ל"ט כתב להקשות על דברי השבו"י, דהדין בקדשים דלשמה ושלא לשמה ג"כ פוסל, וכן משמע מהתוס' (מנחות ס"ב ע"ב) ד"ה מה טעם, וז"ל: "אם צבע לשם ציצית ולשם נסיון פסולה, מדי דהוי כמנחה שקמצה לשמה ושלא לשמה עכ"ל, וא"כ רואים דאפילו אם כיוון לשמה היות ומונה בכוונתו שלא לשמה מגרע?

ונראה ליישב הקושיה עפ"י דברי הגר"ח מבריסק זצוק"ל שהקשה על דברי תוס' אלו, דאין ראיה ממנחה לציצית, דפסול אינו לשמה בקדשים אינו משום חסרון מחשבת לשמה, דאין צורך לחשוב לשמה בקדשים, והא דמיפסל במחשבה שלא לשמה משום דהוי מחשבה הפוסלת כמו מחשבת פיגול וחוץ למקומו, ומש"ה במחשב לשמה ושלא לשמה ג"כ פסול, כמו בחשב לאכול בזמנו ושלא בזמנו דהוי פיגול. אבל בציצית שצבען שלא לשמן, כל פיסולו הוא משום חסרון לשמה, ואין הטעם משום דמחשבה שלא לשמן פוסלת בהן, וכיון שצבען לשמן ושלא לשמן יש בהם מהשבה לשמה וסגי בהכי. [עי' בחידושי מרן רי"ז הלוי על הרמב"ם פ"ד הלכה י"א הלכות מעשה הקרבנות באמצע דבריו].

ולפי"ז מיושבים היטב דברי השבו"י דבקדשים זה דין מיוחד שלשמה ושלא לשמה פסול משום דמחשבת שלא לשמה היא מחשבת הפוסלת משא"כ בשאר המצוות.

אגב נזכיר בענין זה יסוד בשם האחרונים בחילוק הדין לשמה, שמצאנו בכמה מקומות שכוונת הלשמה מעכבת בהם, כגון: שימור החיטים לשם מצת מצוה של פסח, עבודה הקרבן, טווית וצביעת הציצית, כתיבת הגט, וביארו האחרונים (עי' חידושי ר' שמעון יהודה הכהן במס' יבמות סימן ל"ח, וב"קובץ שיעורים" ח"ב סימן כ"ב), שקיים הבדל יסודי בין כונת הלשמה במצת מצוה של פסח, לכונת הלשמה של עבודת הקרבן, טוייה וצביעת הציצית וכתיבת הגט, דאילו בשימור חיטים לשם מצת מצוה יסוד דינו הוא, דמעשה השימור צריך להיות למטרת מצת מצוה, ולכן צריך לחשוב זה שעושה את מעשה השימור בשעת מעשה השימור שהוא עשה זאת בשביל מצת מצוה, שלפי הכונה של העושה נמשך המעשה. לעומת זאת שונה דין הלשמה בעבודת הקרבן וכו', דשם יסוד הדין הוא יסוד הדבר לשם קרבן, יחוד החוטין בשביל ציצית, יחוד השטר לגירושי אשה זו. ומן יחוד זה שוב שונים הדברים, בקרבן – משעה שהקדישן מיוחדין הם לקרבן. בציצית – בטוייתן וצביעתן. גט- בשעת כתיבתו (וכתבו לה לשמה), עפ"י חילוק יסוד הדינים מבאר הגרש"ש שם היטב, חילוק הדינים שמוצאים בדין לשמה, שלגבי שימור החיטין לשם מצת מצוה מבואר בגמ' (פסחים ל"ח ע"ב) שאם הוא חשב בשימור לשם מצת מצוה ולשם לחמי תודה מהני, ולגבי לשמה בציצית, מבואר בגמ' (מנחות מ' ע"א) דבשתי כוונות פסול. (וכן לגבי קרבן לא מועיל שתי כוונות). הביאור בזה, מפני ששימור החיטין שצריך שמעשה השימור יהיה לשם מצת מצוה, זה כל הדין שנאמר בזה, וזה ע"י הכונה, ולכן בזמן שמכוון שתי כוונות, הרי שהמעשה הוא גם למטרת מצוה וגם לעוד מטרה אחרת ג"כ מועיל, והרי יש במעשה זה מעשה למטרת מעשה מצוה, רק יש כאן נוסף לזה עוד מטרה, אבל בציצית וקרבן וכן בגט, שם הדין שצריך שהחוטין יהיו מיוחדין לציצית, הבהמה לקרבן, השטר לגירושי האשה הזאת, א"כ בזמן שיש עוד מחשבה, הרי שוב הבהמה אינה מיוחדת לקרבן, והחוטין שוב אינן מיוחדין לציצית, השטר לגירושי אשה זאת, דהרי יש לו בזה עוד מטרה.

ולפי היסוד הקודם שהניח (הגרש"ש) שמעשה שהוא בשביל שתי מטרות הרי הוא גם מעשה למטרה זו, ומעשה למטרה השניה וזה לא סותר, ממשיך הוא לומר בדעת אבא שאול שהבועל יבמהו לשם נוי, כאילו פוגע בערוה, דדעת אבא-שאול שהאיסור אשת אח לא הותר בשביל סתם ביאת אישות, אלא רק בשביל ביאת מצוה וחלות קנין יבום, שאם הוא יחשוב שתי כונות גם לשם מטרה מצוה וגם לשם נוי, חושבים כאילו עשה את המעשה בשביל כל אחד מהמטרות, ונמצא שיש בביאתו גם יבום וגם ביאה לשם נוי, א"כ מה שדרוש בשביל הקנין זה מועיל, דהרי נעשה המעשה בשביל הקנין, אולם כ"כ יש איסור אשת אח בביאה זו, דהרי ביאה זו היא גם לשם מטרה אחרת.

ולסיוע לחידושו הביא ממה שאמרו בגמ' (יבמות ל"ט ע"ב): עכשיו שאין מתכוונין לשם מצוה אמרו מצות חליצה קודמת למצות יבום, דאטו ברשיעי עסקינן שלא יהפוץ במצוה, אלא בהכרח שחוץ מהמצוה תהיה לו עוד מטרה, וע"ז נאמר דינו של אבא שאול שהכונס יבמתו לשם נוי כאילו פוגע בערוה [עי' שו"ת "עונג יו"ט" סימן ב' ובשו"ת "בנין עולם" חלק או"ח סימן י"ח. ובס' "ברכת שמואל" עמ"ס גיטין סימן י'].

מרן הגרי"ש אלישיב שליט"א

ב"ה, ד' סליחות תשכ"ב

כבוד הרב הגאון מוהר"ר שמואל יאלאוו שליט"א

שלו' וברכה

בדבר השאלה ביבמה לשוק שהלכה והיתה לאיש זר, והרב שסידר להם החו"ק אמר שהוא היה רק עד אחד בהקידושין, וכת"ר מסתפק אם הוא רשאי לסדר לה חליצה מיבמה, כי יתכן והם לא ישמעו להפרד זמ"ז, ומן הדין הרי היא אסורה עליו.

הנה אם הקידושין לא היו בפני שני עדים, א"כ לא הוה אלא כשומרת יבם שזינתה, שהרי הקדושין לאו כלום הוא, ובכגון דא יש לדון...

אלא אף במקרה והיו נוכחים בשעת הקדושין והחופה שני עדים כשרים, כי אז הרי היא אסורה לבעלה מדרבנן כמ"ש בשו"ע שם ובגמ' יבמות צ"ב משום דמיחלפא באשה שהלך בעלה למדה"י.

מ"מ נראה דכת"ר לא רק שהוא רשאי לסדר את החליצה [אף שיתכן שהם לא ישמעו וימשיכו לחיות ביחד] אלא י"ל דאפי' מצוה נמי איכא.

אמנם קיי"ל...

והנה לענין זה של "הלעיטהו לרשע וימות", שפטורים אנו להשתדל בכדי להצילו מדבר עבירה, הוא דוקא כשהצלה נוגעת אך ורק לעוברי עבירה, אבל אם זה נוגע גם לאינשי אחריני בודאי מצוה עלינו להשתדל ולתקן כדי שלא יגיע מכשול לההוא גברא.

ומעתה לפי מש"כ האחרונים שענין חליצה לא רק שהיא באה להכשירה ולהתירה לשוק, אלא גם כשאין רצונה להנשא יש מצוה בחליצה, ע' חת"ס (אה"ע ח"ב סי' פ"ה) ע"ש ביבם ויבמה זקנים באים בימים ואין רצונם להתחתן עוד, ומפני הבושה אינם רוצים לסדר חליצה אי יאות עבדי, ואחרי שהביא ע"ז הזוה"ק פ' חקת העלה שכוונת התורה היא "שזה נח"ר לנשמת המת וזה כענין גמ"ח עם המת...". וא"כ אין בסידור החליצה רק לצורכה, אלא יש גם תועלת לבעלה המת, ולכן משום זה י"ל דמצוה איכא לסדר חליצה וכנ"ל, ואכמ"ל.

[ועי' סי' קנ"ט סק"ג ע"ש מ"ש בשם אחרונים שיותר רצוי "מהיות טוב" שיגרש לה המקדש לפני החליצה, אבל כ"ז אם הקדושין הוא בפני שני עדים כאמור לעיל].

והנני בזה ידידו מברכו בברכת השנים

יוסף שלו' אלישיב

(קובץ תשובות ח"א סי' קפז)

חקירות הלכתיות

הרה"ג אלחנן פרץ

ימין

מן המפורסמות שחולצין רגל ימין של יבם וחליצה בשמאל פסולה. כבר נתבאר בספרי הפוסקים איך בוחנים מה היא הרגל הימנית. והנה התבוננתי לעניין מי שנולד ורגלו שמאלית והיינו איטר רגל אבל לאורך עבודתו הרגילוהו להיות ימני ברגלו, האם מלבו החדש קובע והרי ימני או שמא מלבו הטבעי קובע, והרי בטבע נולד שמאלי. וספק זה לדעתי גם לשמאלי בידו לעניין תפילין אם היפוך על ידי הרגל נחשב היפוך. (ונראה לייעץ בזה לחלוץ גם בשמאל וגם בימין כפי ההלכה בסי' קס"ט שאיטר רגל חולץ בשתיהם.

קריאת התורה

רבים מסתפקים אם יוצאים ידי חובת הקריאה כאשר שומעים את הקריאה בהברות השונות המקובלות בינינו. ולמשל המלה "והוא" הנשמעת בהברה חסידית "ויהיא". וכן המלה "משה" הנשמעת בהברה תימנית "משֶה" (בפתח). והשבתי שיוצאים ידי חובה לכל הפחות מדין כינוי והיינו שיבוש לשון (כמובן אין אנו יודעים של מי הלשון המשובשת). וכמו שפשוט שמי שמתפלל אצל בני אפרים יוצאי חובה אף שהם אומרים במקום סיבולת, סיבולת ככתוב בנביא. זאת ועוד, היה מקום להכשיר את הקריאה מדין קרא בכל לשון. והשבתי ראיה לכל זה ממה שאנו מקבלים נישואין וגירושין בכל העדות אף שבמעשה החליצה שעשו בכל הדורות השתמשו במבטא שלהם וחליצה צריכה לשון הקודש, ואם תרצה לומר שמבטא של עדות מסוימות אינו נכון, איך נסמוך על חליצתם.

להקים שם לאחיו

מפורסמת המחלוקת בין הבית שמואל והט"ז באבן העזר סי' א, לעניין מעוברת מאליה האם הולד מתייחס לאביו. ואם קיים מצוות פו"ר (אמבטי ורואה ט"ז יו"ד סי' קצ"ה). יש להסתפק האם בהאי גוונא האשה שיש לה ולד חייבת בייבום, שהרי אין זה בן של אביו לסוברים כן או שמא לעניין ייבום מבואר בגמרא "עיין עליו" והיינו לראות אם אין שום זכר, וכן כזה ודאי נחשב זכר ומ"מ הכרעת הפוסקים שנחשב בנו לכל דבר.

עבודה זרה

יש להסתפק לעניין חליצה בנעל האסורה בהנאה, ומכמה סיבות, האחת מצד כיתותי מיכתת שיעוריה והיינו שאין נעל לפניך כמו בלולב והשניה מצד איסור ההנאה שהרי נהנית ממה שמותרת לשוק וגם מצד מצווה הבאה בעבירה. מצד שני יש להעיר כי שמא אין זו הנאה משום המצווה שבזה שהרי מצוות לאו להנות ניתנו וגם חיסרון של אין שיעור בנעל אפשר ואינו חסרון משום שהרי נעל לפניך כפי שכתב בחידושי הגר"ח על הרמב"ם לעניין מחילה. ועיין בכל זה בסוגיית הגמרא ביבמות דף קג: לעניין סנדל של עבודה זרה ובשו"ת עונג יו"ט יו"ד סי' ל"ה. ויש לשאול על כל זה הרי הלכה היא כל דאמר רחמנא לא תעביד אי עביד לא מהני כלומר שכל איסור של תורה אם נעשה נחשב כלא נעשה לעניין המצווה, ומדוע לא אומרים זאת לעניין סנדל של ע"ז שבדיעבד חליצתה כשרה כמבואר שם. ואפשר דלא אמרינן אי עביד לא מהני כאשר בלאו הכי נעשתה עבירה.

עקרי הענין

הרב נחום זאב הלוי רוזנשטיין

נאמר בפרשת כי תצא (דברים כה ה ז-י) "כי ישבו אחים יחדו ומת אחד מהם ובן אין לו לא תהיה אשת המת החוצה לאיש זר יבמה יבא עליה ולקחה לו לאשה ויבמה", "ואם לא יחפץ האיש לקחת את יבמתו ועלתה יבמתו השערה אל הזקנים ואמרה מאן יבמי להקים לאחיו שם בישראל לא אבה יבמי", "וקראו לו זקני עירו ודברו אליו ועמד ואמר לא חפצתי לקחתה", "ונגשה יבמתו אליו לעיני הזקנים וחלצה נעלו מעל רגלו וירקה בפניו וענתה ואמרה ככה יעשה לאיש אשר לא יבנה את בית אחיו", "ונקרא שמו בישראל בית חלוץ הנעל". ונתחייב בזה האשה שמת בעלה בלי בנים, ולא רצה אחיה לקחתה לאשה, או שהיא לא רצתה שיקח אותה לאשה, שתחלוץ לו את נעלו, ובכך תהיה מותרת לכל אדם שישאנה רמב"ם הל' יבום וחליצה פ"א ה"ב. טוש"ע אהע"ז סימן קסה סעיף א, ע"פ פסוקי התורה הנ"ל, ומשנה ביבמות לט. וקו: ובקדושין ב.. [ראה גם טוש"ע אהע"ז סי' קסט סעיף ל וסי' קע סעיף א. ובענין מהות המצוה נחלקו בירושלמי (יבמות פ"א ה"א ופ"ג ה"א, ע"פ פני משה וקרבן העדה) רב ורב זעירא ושמעון בר בא סוברים שהחליצה היא קנין אישות, כלומר שבמעשה החליצה היבם כאילו קונה אותה, ואח"כ באותו מעשה הוא פוטר אותה, ומתיר אותה לכל אדם [ולכן אחות חלצתו אסורה עליו כאחות אשתו]. ושמואל ורב הילא ורבי יוחנן סוברים שהחליצה אינה קנין אישות, אלא מעשה פטור, המתיר אותה לכל אדם. [דברי הירושלמי הובאו ברשב"א יבמות כז.]. ובירושלמי שם (פ"ג) דחו את דעת רב ורב זעירא, מדברי המשנה ביבמות (סא.) "הכהן הגדול חולץ ליבימתו", ואם מעשה החליצה הוא קנין אישות לכאורה אסור היה לו לחלוץ ליבמתו, שהרי לכהן גדול אסור [בעשה ולא תעשה] לשאת אלמנה [מן הנישואין. ראה שו"ת עמק יהושע סי' כג]. ובריטב"א על הירושלמי (שם) כתב שאף רבי עקיבא סובר שהחליצה הוא קנין אישות, שהרי רבי עקיבא במשנה (יבמות מד.) אמר שהנושא את קרובת חלוצתו הולד ממזר [שנאמר "בית חלוץ הנעל", הכתוב קראה "ביתו", וחלוצתו כגרושתו, ואחותה אסורה עליו [מן התורה –תוס' רי"ד שם] כאחות גרושתו] סובר כדעת רב שם בירושלמי שהחליצה הוא קנין אישות. ואין הלכה כר' עקיבא אלא כסוברים שקרובתחלומתו אסורה לו באיסור דרבנן והולד אינו ממזר [ראה יבמות מ:,ונפסק ברמב"ם הל' יבום פ"א הי"ג והל' איסורי ביאה פי"ח ה"ד, ושו"ע סימן קסב סעיף ג, וטוש"ע סימן קעד סעיף ג]. **ונמנית המצוה במנין המצוות** רמב"ם סהמ"צ עשה ריז, חינוך מצוה תקצט, סמ"ק מצוה קפה. וברס"ג (עשה עו) מונה מצוה זו כמצוה אחת עם מצות היבום, [אף שברמב"ם (שורש) כתבשאין חולק שמצות חליצה היא חלק ממצות יבום), ובמהר"י פרלא על הרס"ג כתב שכך סוברים גם הבה"ג והר"י אלברצלוני. ועיין בשו"ת ריב"ש סי' קנט.

מצות יבום קודמת למצות חליצה משנה בכורות יג. ומסקנת הגמרא (שם כא.) שהחליצה במקום יבום אינה מצוה, כלומר שאין אנו אומרים שלפני אותו אח יש שתי מצוות ויקיים איזה מהם שירצה. ולכן אף כשיש למייבם איסור לאו לייבם, מצות העשה לייבם דוחה את ה"לא תעשה", ולא אומרים שיחלוץ ויקיים את המצוה בחליצה, ולא נצטרך לדחות את הלאו. [ועיין שם בתוס' ו. ד"ה שכן וברמב"ן וברשב"א שם]. ובתשב"ץ (ח"א סי' ק), דייק מהמשנה (בכורות יג.) שהחליצה היא מצוה אף במקום ייבום, אלא שאינה מצוה מן המובחר.

היבם הוא המצווה במצוות חליצה והיבמה אינה מצווה בה. החינוך מצוה תקצט, וכ"כ בתשובת הר"י בן פלט שהובאה באבודרהם (שער ג, ובספרן של ראשונים עמ' רד). וביאר שם שהחיוב במצוות יבום נובע מהחיוב במצוות משום פריה ורביה, וכיון שרק האיש מצווה בפריה ורביה, אין היבמה מצווה במצוות ייבום, וכל שאינו מצווה ביבום אינו מצווה בחליצה (ע"פ יבמות ג.]. וראה מנחת חנוך שם שכך נראה שסוברים גם הרמב"ם והסמ"ג, וראה גם שו"ת הרשב"א ח"א סי' יח, ברכ"י יו"ד סי' שמא. ובשו"ת מהרש"ם ח"א סי' יד ובשו"ת עין יצחק ח"ב סי' סב דנו לפטור את האשה ממצות הייבום וחליצה משום שהיא מצות עשה שהזמן גרמא. **ויש סוברים שאף היא מצווה במצוות חליצה** שו"ת מהרי"ט אהע"ז סי' טז וראה ברכ"י שם.

אין מברכים ברכת המצוות על מצוות החליצה העיטור ציצית (שער ג ח"ב), שו"ת הרשב"א ח"א סי' יח שם, תמים דעים סי' קעט, הר"י בן פלט (שם) . והמהרי"ל בסוף הל' חליצה, הביא דעה שהיבם יברך על מצות החליצה. ובטעם שאין מברכים עלמצוה זו ראה בר"י בן פלט (שם) שביאר שאין מברכים על מצוה זו כיון שהיאבאה על ידי עבירה שלא רצה לייבם, ובשו"ת הרשב"א (ח"ג סי' קפג) ובראנ"ש (כתובות פ"א סי' יב) כתבו שרק מצוות שיש זמנים מסוימים לקיימם כגון ציצית ותפלין וסוכה ומזוזה וקריאת שמע ופדיון הבן ואכילת הזבח והפסח ומצה ומרור ונשואין וכל כיוצא בה, חייבים לברך עליהם, אבל מצוות שלעולם חייב בהם ואין להם זמן מסויים לא חייבים לברך עליהם. ובתמים דעים (שם) נאמר שאין מברכים על חליצה כיון שיש במצוותה גם לאו, ואין מברכים על לאו ועל עשה שיש עמו לאו. ראה אבודרהם ועיטור שם שהביאו טעם זה.

יש שכתבו שמצות חליצה היא מצוה קיומית, כלומר כשהיבמה רוצה להנשא, או שהיבם לא רוצה שתהיה אשה שזקוקה לו, אז יחלוץ לה, בעין יצחק (ח"ב סי' סב) כתב שהחליצה באה רק כדי להתיר היבמה להינשא לשוק, וכמו מצות שחיטה שהיא מצוה הדרך להתיר בשר לאדם שרוצה לאכלו, [ראה שם ענף יא שכתב כן בדעת הרמב"ם והחינוך, וראה גם שו"ת ר"י מיגאש סי' קיו], **אבל אם שניהם אינם רוצים שיחלוץ, אינם חייבים בכך.** בית שמואל לאעה"ז (סי' קסה ס"ק ט) ונחלת שבעה (סי' כב אות ב) ושו"ת חת"ס אהע"ז ח"ב סי' פה, ממשמעות הרמב"ם יבום פ"ב הט"ז וכך משמע בשו"ת ר"ן סי' סא. וראה שו"ת חכם צבי סי' א, ובאר יצחק אהע"ז סי' יז ועין יצחק ח"ב סי' סב. ולכן כתבו (החכם צבי הבאאר יצחק העין יצחק שם, והנודע ביהודה קמא אהע"ז סי' י) שאשה קטלנית [שיש חזקה שהנושאים אותה לאשה מתים], שאסור לה להנשא אחר החליצה לא כופים אותו לחלוץ לה. **ויש שכתבו שמצוה זו היא מצוה חיובית ואפילו אם שניהם אינם רוצים לא לייבם ולא לחלוץ, כופים אותם לקיים מצוה זו** שו"ת פרשת מרדכי (להגר"מ בנעט) אהע"ז סי' סג, העמק שאלה שאילתא קנד אות א. ראה עונג יו"ט סי' קעו, ועמק יהושע סי' כג. ולכן כתב בשו"ת רד"ך (בית ב חדר יג) שאפילו אשה קטלנית [שיש חזקה שהנושאים אותה לאשה מתים], שאסור לה להנשא אחר החליצה כופים אותו לחלוץ לה. וכך דייק האחרונים הנ"ל מדברי המהר"ם ב"ב (מרוטנבורג) סי' רמד, שכתב שכופים אותו בשוטים לקיים מצוה זו. [הובא בשו"ת ראנ"ח ח"א סי' עה, ובב"י קסה בשם "מצאתי כתוב"], ובסמ"ק סי' קפה כתב שמנדים אותו. [וכך מדוייק קצת גם שו"ת ריב"ש סי' קנט, תשב"ץ ח"א סי' ק, רמ"א בשו"ע סימן קסא סעיף ד, שפסקו שיבם שנשבע שלא לייבם ולא לחלוץ אין השבועה חלה עליו וכדלקמן] ואף כשהיבמה אינה רוצה לחלוץ, כתב בים של שלמה למהרש"ל (יבמות פ"ד סוף סי' יח) שכופים אותה לחלוץ. וראה ספר חיים ושלום לר"ח פלאג'י (אהע"ז סי' לח) שכתב שאם היבמה לא רוצה לחלוץ הרשות בידה, ולא חייבתה התורה לחלוץ, אבל אם היא תובעת את היבם שיחלוץ לה, מצות עשה עליו לחלוץ לה [וכך משמע בחכםצבי שם]. **ועל פי הקבלה לכל הדעות אפילו אם אינה רוצה להינשא לו מצוה עליו לחלוץ לה** ב"ש סי' קסה ס"ק ט ונחלת שבעה שם ע"פ זוהר פרשת חקת שאין מנוח לנשמת המת אלא בחליצה, ובחת"ס שם כתב שאף לדברי הזוהר אין זו מצוה חיובית, ואין כופים ע"ז, אלא שכדי לגמול חסד עם נשמת המת עליהם לחלוץ.

לפני מעשה החליצה צריכה היבמה לומר בלשון הקודש "מאן יבמי להקים לאחיו שם בישראל לא אבה יבמי", והיבם יאמר "לא חפצתי לקחתה", משנה יבמות קו: [וסוטה לב.] ע"פ הפסוקים (דברים כה ז-ח) ונפסק ברמב"ם יבום פ"ד ה"ו וה"ח ובטוש"ע אהע"ז סי' קסט סעיף כט, וסדר חליצה סעיפים מח ומט. וברמ"א שם כתב בשםהמהרי"ל בסדר חליצה שלו שיאמר 'לקחתה' במפיק באות ה. **אחר החליצה והרקיקה היא אומרת "ככה יעשה לאיש אשר לא יבנה את בית אחיו"** משנה יבמות שם, ונפסק ברמב"ם שם ה"ז ובטוש"ע סי' קסט סעיף מב.

מעשה החליצה נעשה בפני שלושה דיינים. ואינם צריכים להיות סמוכים, ויאפילו הדיוטות כשרים ובלבד שידעו להקריא ליבם וליבמה את פסוקי התורה שהם אמורים לומר תוך כדי מעשה החליצה סדר חליצה בשו"ע סעיף א, ע"פ המשנה והגמרא בפרק י"ב ביבמות. וכתבו התוס' שם שאפילו אינם בקיאים בשאר דברים מותר מפני שיוכלו לשאול בענינים הללו את הבקיאים. וכתב הבית שמואל שם סק"א שנראה מדברי התוס' שאפילו הדיוטות ממש כשרים אבל בנימוקי יוסף כתוב בשם המפרשים שצריך שאותם שלושה דיינים ידעו את הלכות חליצה, וכוונת הגמרא שהתירה הדיוטות לומר שלא צריך שאותם דיינים יהיו סמוכים, ומה שנאמר בגמרא שיודעים להקרות היינו שיודעים את הלכות הקריאה והחליצה שיודעים דיינים ודברי הרמב"ם סתומים. **ובדיעבד אם נעשתה החליצה בפני הדיוטות ממש שאינם יודעים להקרות, החליצה כשרה** בית שמואל שם סק"גבשם הרמב:ם והטור.ובסדר חלוצה לגדולי אשכנז כתוב שמהר"ר ישראל מבורנ"א תמה על זה ויישב שמיירי דהיבם והיבמה יודעים להקרות בעצמם אי נמי אע"פ שאין הדיינים ולא היבמים יודעים מכל מקום כיון שאינן חרשים או אלמים חשובים ראויים לכו"ע וראויים להקרות.

לכתחילה נוהגים שהחכם שבעיר עם שני חשובי העיר הם הדיינים. ובנוסף להם מוסיפים שנים מחשובי הקהל, ונזהרים שלא יהיו סומין אפילו באחת מעיניהם. ויש מחמירים שלא יהיה בהם שום מום. וטוב שיהרהרו כל החמשה תשובה בלבם, אולי חטאו ופסולין לדון. רמ"א בסדר חליצה בשו"ע סעיף א

הדיינים שואלים את יבמה אם אכלה או שתתה היום סדר חליצה לשו"ע סעיף לה, בשם בקונטריסין, והטעם ששואלים אותו משום שנאמר "וירקה", - מחמת עצמה ולא מחמת דבר אחר, כמו שכתבתי לעיל. **ויקח החכם את המנעל בידו ויבדקנו, שלא יהא טיט דבוק על הנעל מבפנים, ושיהיה עשוי כהלכתו.** המרדכי והטור, וטעם הדבר שייחשב שחולצת את הנעל מעל רגלו, ואם יהיה עליה טיט ייחשב שחלצה את הנעל מהטיט, ונפסק בסדר חליצה לשו"ע סעיף לו והרמ"א שם. **ויצוה החכם ליבם שירחוץ את רגלו הימיני היטב. ויינגב את רגלו היטב,** ויכרוך בגד סביב רגלו וילך בה, **ואחר כך יבדקו הדיינים שרגלו נקיה מכל דבר טינוף** - מרדכי והטעם כנ"ל ונפסק שם בסדר חליצה סעיף לז-לח וברמ"א שם. **אחר כך יקשור היבם את כנף המכנסים שלו למעלה משוקו** סדר חליצה סעיף לח, ע"פ ההגהות מרדכי, וכתב שם שיעשה כן כדי שתהיה ראיית הדיינים שלא תהיה חציצה בין רגלו ובין הנעל. **ינעל היבם את הנעל על רגלו הימנית** דתנן ביבמות (פרק מצות חליצה) "חלצה בשמאל חליצתה פסולה ור"א מכשיר, ומפורש בגמרא דלית הלכתא כר"א, וכתב הטור שאם הוא שולט בשתי רגליו יחלצו את רגלו הימנית של כל אדם **כשהיא יחפה, בלי בתי שוקיים [- גרביים],** שתהיה דבוקה לבשרו - כן כתב הטור והסמ"ג והסמ"ק וספר התרומה והגהות מיימון, וטעם דין זה כדי שתחלוץ את הנעל ממש מעל רגלו. **והנעל צריכה להיות מכוונת למדת הרגל של יבם,** ולא תגיע הנעל למעלה מארכובת רגלו –כ"ז בסדר חליצה שם סעיף מ וברמ"א ובמפרש שם.

אחרי שנעל את הנעל על רגלו יכניס את קרסי המנעל בלולאות שלהם כדי שתהיה החליצה חליצה 'אלימתא'. ויש סדרי חליצה שכתוב בהם שהרב המסדר ינעל ליבם את הנעל, ולקשור לו אותה כראוי, וכתב הבית שמואל שאין לחוש לכך, ולכן אם היבם יכול לקשור את הנעל בעצמו שפיר דמי. ונפסק בסדר חליצה סעיף מא. **ויכרוך את הרצועות פעמיים סביב שוק רגלו** הגהות מרדכי, ואע"פ שקודם לכן כתוב שם שכורכים את הרצועות חמשה פעמים וקשרים סביב לשוק, ובקונטריסין כתוב שכורכין את הרצועות שלש כריכות, לא נהגו לעשות יותר משתי כריכות דבהני סגי להדק הסנדל יפה. **למטה מן הארכובה,** דתנן ביבמות (פרק מצות חליצה) "מן הארכובה ולמטה חליצתה כשרה, מן הארכובה ולמעלה חליצתה פסולה", ופירש הרי"ף שכשקושר את רצועות המנעל למטה מן הארכובה חליצתה כשרה משום דבאופן זה כשמתירה וחולצת אותה היבמה מעל שוקו, מתקיים מה שנאמר בתורה שיחלוץ את הנעל מעל רגלו, אבל אם יקשור את הנעל למעלה מן הארכובה, שתחלוץ אותה יבימתו, לא יהיה זה נחשב שחלץ אותה מעל רגלו אלא "מעל דמעל", וכן כתב הרמב"ם. **ויכניס את הרצועות בנקבים שבמנעל כך שיגיעו הרצועות עד בשר השוק מאחוריו** משום דבעינן שהחליצה תהיה מעל רגלו ולא 'מעל דמעל', והמרדכי כתב שיחתוך מהנעל מעט לפניו ולאחריו כדי שתהא הרצועה דבוקה ממש על רגלו היחפה וכן בצדדיו, ולכן נוהגים לחתוך מעט מאחורי המנעל ולחתוך עוד מעט בצדדים נמוך מהחיתוך שבאחורי המנעל, ובפעם הראשונה כורכים את הרצועות על חתך שבאחורי המנעל, ובפעם שניה כורכים את הרצועות למטה מחיתוך זה, ומכניסים את הרצועות בנקבים שבצדדים. ויש שעושים מאחורי המנעל חתך רחב כדי שבשתי הכריכות הרצועות יגעו בבשר שוקו שבאחורי הנעל. **וישתדל ככל האפשר שיהיו הרצועות מכוונות באותו אורך משני צידי רגליו** סדר חליצה סעיף מב והרמ"א שם ע"פ מה שכתוב בסדרי החליצה.

יקשור את שתי הרצועות על בשר השוק מלפניו כן טור בשם ספר המצות, וכן כתב המרדכי, וכתוב בקונטריסים שיהיו הקשרים על פני השוק ולא מאחוריו, **בשני קשרים זה על גב זה, בקשרים מהודקים, ועליהם יעשה עניבה** בריש פרק מצות חליצה לגבי הא דאמרינן "ואף על גב דאית ביה חומרתא קטרינן ביה מיתנא", כתבו התוס' דגרסינן בירושלמי כיצד עושה הוא קושרו עד שיהא יכול להלך בו מאליו, רבי חנינא בריה דרבי הלל אמר עונבו כדי שתוכל להתירו באחת מידיו, ומיהו נהגו לקשור היטב בקשר גמור. ואע"פ שהמרדכי כתב שדעת רבי חנינא היא הדעה העיקרית שלא יהדק אתקהשר השני, סומכים להלכה על דעת הרא"ש סמכינן שכתב "ונהגו האידנא לקשרו בקשר גמור דקי"ל דעניבה לאו קשר הוא לענין שבת. ובהגהות מיימון כתב בשם ספר מצות גדול שיש עושין קשר עניבה על הקשר לקיים את שני הדעות, שנאמרו בירושלמי. וכ"כ בהגהות מרדכי. ובסמ"ג ובסמ"ק ובספר התרומה שיקשור שני קשרים ולא הזכירו שיעשה עניבה.

צריך שהיבם ילך עם הנעל שבה יעשו את החליצה, על רגלו, ארבע אמות. ויילך עם הנעל לפני הדיינין שיראו מה היא רגלו הימנית כלומר שהואמ לא איטר - סדר חליצה סעיף מד ורמ"א שם בשם הארחות חיים וההגהות מרדכי והטור שכתבו שי"א שצריך שיהלך בו מעט כדי שיהא נראה כשלו, והמרדכי כתב שצריך להלך בו שעה אחת קודם חליצה כדי שיראה שהוא מכוון לרגלו, ושניהם כתבו דבירהם נטעם אחד, ושעה אחת לאו דוקא, ובדי בכך שיילך עם הנעל ד' אמות. **ויעמוד היבם קרוב לכותל או לעמוד שיוכל להשען בו. ויזהר שלא ישען כל כך שאם נוטלין העמוד היה נופל, דזה אינו מקרי עמידה** רא"ש בסדר החליצה שראה שרבותיו עושים כן כי היכי דמצי למדחסיה לכרעיה, וכ"כ בספר מצות גדול וסמ"ק והתרומה.ונפסקבסדר חליצה סעיף מה.

אחר כך מקריאים ליבמה את הפסוק "מאן יבמי להקים לאחיו שם בישראל לא אבה יבמי" דברים כה, ז **מילה במילה, זו אחר זו, והיא תחזור אחריהם. ואח"כ יקראו לה שתאמר בנשימה אחת "לא אבה יבמי".** ביבמות (בסוף פרק מצות חליצה) אמר אביי האי מאן דמקרי גט חליצה לא לקרייה לדידה לא לחודיה אבה יבמי לחודיה דמשמע אבה יבמי אלא לא אבה יבמי בבת אחת ולא ליקרי לדידיה לא לחודיה חפצתי לקחתה לחודיה דמשמע חפצתי לקחתה רבא אמר אסוקי מילתא היא ואסוקי מילתא לית לן בה רב אשי אשכחיה לרב כהנא דקא מצטער ומקרי לה לא אבה יבמי א"ל לא סבר לה מר להא דרבא א"ל מודה רבא בלא אבה יבמי. ועי"ש ברש"י וברי"ף. וברמב"ם כתב "ומלמדין אותה ואת היבם לקרות עד שהוא והיא יהיו רגילים ותהי' יכולה לקרות לא אבה בנשימה אחת, ומאחר שתהיה רגילה לקרות אע"פ שלא קראה בנשימה אחת אין מקפידין על זה, אבל אם אינה יכולה מרגילין אותה עד שתדע" עכ"ל, ומדכתב דמלמדין את היבם משמע דלא חפצתי נמי צריך שידע לאומרו בבת אחת, וכתב הרב המגיד בשם הרשב"א דהא דנקט בלא אבה משום שאין דרכן של נשים לקרות ואינם ראויות עד שילמדום, אבל סתמן של אנשים ראויים הם לקרות. ומיהו הרשב"א חלק ע"ז וגורס כגירסת רש"י שם וכדעת הרא"ש ודעת כל הפוסקים דצריכה לקרות "לא אבה" בנשימה אחת ולא סגי כשיודעת לקרות, ו"לא חפצתי" אינו צריך לקרותו בנשימה אחת וגם לא לידע לקרותו בנשימה אחת כרבא. אלא שהסמ"ק כתב וז"ל ותאמר ביחד לא אבה ולא תפסיק בין לא לאבה והאיש כמו כן יאמר שתי תיבות יחד לא חפצתי ולכאורה משמע שהוא מפרש כדברי רש"י ד"לא אבה" בעינן שתאמר בשעת הקריאה בנשימה אחת, ולא סגי ביודעת לאומרה בנשימה אחת והוא פוסק דלא כרבא, והוא תימא לפיכך צריך לומר שגורס כגירסת הרי"ף ומאי ותאמר ביחד לא אבה והאיש יאמר יחד לא חפצתי דקאמר שידעו לאומרם בנשימה אחת דאז אפי' מפסיקים בין השתי תיבות לית לן בה"**וקריאה זו ושאר הקריאות צריכים להאמר בלשון הקודש.** בפרק אלו נאמרים תנן "ואלו נאמרים בלשון הקודש מקרא בכורים וחליצה", ופירש רש"י "וחליצת יבמה, היא אומרת מאן יבמי, והוא אומר לא חפצתי לקחתה, ואחר החליצה היא אומרת ככה יעשה לאיש וכו'". **ואם טעו באיזו תיבה, יחזרו לראש הפסוק** כ"כ בבסדר מהרי"ל, ונפסק בסדר חליצה סעיף מח וברמ"א שם. ואח"כ תחלוץ ואח"כ רוקקת, כמבואר לקמן, ומפורש בגמרא שמצוה לעשות כסדר הזה ואי אפיך לית לן בה. **אח"כ מקריאים ליבם שיאמר "לא חפצתי לקחתה"** דברים כה, ח **בנשימה אחת, וקורין לו את המילה "לקחתה" במפיק ה"א** סדר חליצה סעיף מט וברמ"א שם, וראה הערות לעיל.

מוסד הרב קוק

חדש

משנת ראובן מסכת אבות

עם פירושי הראשונים

2 כרכים

מכון ירושלים

יומא טבא לרבנן

הופיע

שלחן ערוך השלם

מהדורת פריעדמאן

יורה דעה ה

סימנים קיב – קנח

להשיג בחנויות הספרים

הנושאים הבאים

כי תצא – חליצה

כי תבוא – הפסקה

ראש השנה – קולות השופר

סוכות – דיני הסכך

בעומק הענין

הרה"ג ישראל וינברג

בדין חליצה גרידא וחליצה פסולה

(יבמות כ"ו:) אמר רבה בר רב הונא אמר רב, שלש אחיות יבמות, שנפלו לפני שני אחין יבמים. זה חולץ לאחת וזה חולץ לאחת [משום דכל החולץ נעשית יבמתה אחות חלוצתו וחליצתה **פסולה** אצלו, ואין פוטר לאחיו בחליצתו]. ואמצעית צריכה חליצה משניהם.

ומבואר בגמ' דהיינו כמ"ד 'יש זיקה' ולא מהניא חליצה דידיה לזיקה דאחיו. וצ"ב מאי שנא חליצה גרידא דמהניא לכל האחים, ומאי שנא חליצה פסולה דמהניא רק לדידיה.

וברשב"א מביא מירושלמי דרב ס"ל "חליצה **קנין**", ולכן ס"ל דחליצה פסולה צריכה לחזור על כל האחים. [ולדידיה אחות חלוצתו היא ערוות אחות אשה מה"ת. ולכהן אסור לחלוץ לגרושה דהוי כמקדשה] והיינו דהו"ל **כקונה ומגרש** כאחת. ושמואל ס"ל ד"חליצה פטור". עכת"ד הירושלמי.

ולפנינו בירושלמי הגיר' להיפך, דרב ס"ל חליצה פסולה אי"צ לחזור ושמואל ס"ל צריך לחזור, וע"ז קאמר בירושלמי דלרב חליצה קנין ולשמואל פטור.

ונראה דבדעת רב אין הפרש בין ב' הגירסאות וביאור הדברים דלא מהניא "פטור" של זה זיקה ואישות של זה, כשם שלא יועיל גט דידיה לאשת אחר. אבל בחליצה שהיא "קנין" **מתקיימת** מצוות החליצה, וזיקת כולם נפקעת ממילא הואיל ונתקיימה מצוותה, ולא משום שפטרוה. וכיון דאין מוטל על כל האחים אלא שיעשה אחד מהם, ממילא נפטרים כולם מזיקתם בחליצת אחד מהם.

וזהו דקאמר בירושלמי, דרב ס"ל דחליצה קנין, כלומר שחליצה גרידא **מעולה** היא קנין, ולכן מהניא לכל האחים וכדלעיל. ומשא"כ חליצה **פסולה** היא "פטור" בעלמא. ולכן צריך כל אח לפטור שלו. ושמואל ס"ל לגירסת הרשב"א, דחליצה מעולה ג"כ אינה אלא "פטור" ואפ"ה מהניא לכל האחים, וכדילפינן (מ"ד.). והיינו שנתחדש שאפשר לאח אחד לפטור כל האחים. וממילא אף בחליצה פסולה כך הוא. ולגירסתנו בירושלמי, ס"ל לשמואל להיפך שאף חליצה פסולה, היא "קנין", ולא פטור. ולכן מהניא לכל האחים.

ולכאורה צ"ב מנלן לחדש חליצה אחרת במהותה שהיא 'פטור' מעיקר חליצה של מצווה שהיא 'קנין'. אכן הביאור שהרי אף אם אמרינן חליצה קנין, אינה נשארת כאשתו. ובע"כ שנכלל בחליצה גם דין פטור על הקנין, וכל שכן דמהני על הזיקה שקודם הקנין. ובחליצה פסולה בטל הקנין ונשאר הפטור.

והנה בבבלי לא מצינו כן שתהא אחות חלוצתו מה"ת אליבא דרב דס"ל חליצה פסולה צריכה לחזור וכו'. וכן שיהא אסור לכהן לחלוץ לגרושה. והיינו דחליצה אינה אלא פטור. ומעתה צ"ב אמאי פסולה אינה פוטרת לאחים, ומאי שנא מחליצה גרידא הא שניהם אינם אלא פטור.

אכן אף בלא "קנין", יש בחליצה מעולה 'קיום מצוה' של חליצה, וזהו מעשה המצוה 'פטור זיקה'. אבל חליצה פסולה שהיא לזיקה **קלושה**, לא סגי בזה להיות קיום של מצוות חליצה. ולא נשאר אלא הפטור בעצמו. ולא מהני אלא לזיקה דידיה ולא דאחיו